

Esélyegyenlőség és törvénykezés

Napjainkban egyre erőteljesebben jelentkezik az az igény, hogy az akadályozottsággal élő emberek esélyegyenlősége életük valamennyi területén biztosítható legyen. E törekvések háttérében mindenekelőtt az emberi élet valamennyi formájának egyenértékűségét deklaráló emberi jogi nyilatkozatok állnak, de épp ennyire fontosak azok a gazdasági és szociális megfontolások is, melyek az akadályozott személyek segélyezése mellett mind szélesebb körű munkához juttatásukat s ehhez képzésüket szorgalmazzák.

A fenti célok megvalósítása érdekében tett lépések közül a hazai jogalkotásban kiemelkedő jelentőségű a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény. Ez a törvény alapelveit és fő célkitűzéseit tekintve kétségtelenül egybecseng az említett általános emberi alapjogokkal, ám az sem kétséges, hogy elfogadása és kihirdetése a szükséges folyamatoknak csupán elindítója, a tényleges esélyegyenlőség biztosításának csak első lépése lehetett.

Hasonló gondolatmenet, azaz a korábban megtett lépések és eredmények időszakos felülvizsgálatának igénye vezérelhetette Nagy-Britannia kormányát is, amikor az akadályozottsággal élő személyek diszkriminációjának tilalmát kimondó 1995-ös törvény módosításaként 2001-ben új, a korábbinál szigorúbb szabályozást alkotott. Az új szabályozó a SENDA (Special Educational Needs and Disability Act, 2001) nevet viseli, és a továbbiakban magam is ezt a betűszót használom a törvényre való hivatkozáskor.

Három területen vizsgáljuk meg és hasonlítsuk össze a fentiekben jelzett dokumentumokat: a bennük megjelenő szóhasználat, definíciók és ezek implikációit illetően, a közoktatásra, valamint a felsőoktatásra vonatkozó szabályozók tekintetében. Előrebocsátom, hogy nem vagyok jogot végzett ember, így nem veszem a bátorságot, hogy jogelméleti vagy jogtechnikai oldalról elemezzem az említett törvényszövegeket. Céloom sokkal inkább az,

hogyan felmutassam a két törvény közti szemléleti különbségeket, illetve rámutassak azokra a pontokra, ahol a SENDA a Magyarországon érvényes szabályozáshoz képest véleményem szerint önnön céljával sokkal inkább összhangban lévő és hatékonyabb módon rendezzi a kérdést.

Szóhasználat és definíciók

Az 1998. évi, a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló XXVI. törvény egyértelműen és következetesen fogyatékosokról beszél. Ez a kifejezés a magyarországi szóhasználatban (mind a köznyelvben, mind pedig a gyógypedagógusok szakmai kommunikációjában) gyökeret vert, és a szakírók egy részének próbálkozásai ellenére a mai napig meghatározó szereppel bír.

Természetes nyelvérzékünk is azt sugallja, hogy ez a kifejezés az átlagoshoz képest „megfogyatkozott” teljesítményre utal, és bár kétségtelen, hogy az esetek egy részében valóban erről van szó (például gyengénlátás vagy vakság, nagyothallás vagy siketség), ez nem minden helyzetre igaz (például mozgássérülés). Nyelvérzékünk ugyanakkor azt is megsúgja nekünk, hogy a „fogyatékos” kifejezés valamiféle „csökkent értékűségről” is szól; valamiről, ami miatt az illető személy nem olyan, mint az átlag. Ezt a deficit-központú szemléletet tükrözi az 1998. évi XXVI. törvény is, hiszen az idézett törvény 4. § (a) bekezdése értelmében fogyatékos személy „az, aki érzékszervi – így különösen látás-, hal-

lásszervi, mozgásszervi, értelmi – képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem birtokolja, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során”.

Fontos felfigyelnünk arra, hogy a „fogyatékos” kifejezés a problémát (sérülést, hiányt) a személy tulajdonságaként értelmezi. Másképpen fogalmazva: az érintett személy az, aki állapotából fakadóan nem képes valamire, amire a többség igen.

Szakmai körökben az elmúlt évtizedek során számos alternatív, a „fogyatékos” szó fent említett negativisztikus szemléletét

fölváltani szándékozó kifejezés is felmerült. Hadd utaljak itt csak a „sérült” kifejezésre (mely a személy állapotát kiváltó okra igyekszik koncentrálni, ám nem lép túl a személy jellemzésének előbbieken vázolt problémáján), vagy az amerikai angol nyelvben a politikai korrektség jegyében fogant és talán kissé túlzóan eufemisztikus „challenged” kifejezés nyelvi és nehezen kezelhető

„kihívásokkal szembesülni kénytelen” magyar fordítására.

Amint az már a jelen írás korábbi bekezdéseiből kitűnhetett, én magam az „akadályozott” vagy „akadályozottsággal élő” kifejezések használatát ajánlom. E kifejezés (különösen az egyszavas változat) jól kezelhető, jól illeszkedik a magyar nyelv szerkezetéhez, de mindenképp szemléleti változást hozhat. Míg ugyanis a „fogyatékos” szó a személyben láttatta a problémák forrását, az „akadályozott” egyértelműen arra utal, hogy az illető személyt valami vagy valaki akadályozza abban, hogy a többséghez hasonlóan tevékenykedjen.

Érdeemes felfigyelnünk arra a tényre, hogy az idézett magyar törvénytörvény, Oktatás-képzés' fejezete kizárólag a korai fejlesztés, az óvodai nevelés, illetve a közoktatásban való részvétel esélyegyenlőségének biztosításáról rendelkezik, illetve tekinti azt a fogyatékos személy alapjogának (v. ö. 13-14. §). Nem feltételezem, hogy a törvényalkotók meg kívánták volna vonni az akadályozottsággal élő személyektől a felsőoktatásban való részvétel jogát, azonban kétségkívül szerencsétlenné tartom, hogy a felsorolásból ez az elem kimaradt.

A brit törvényhozás már az 1995-ös keltezésű törvénynek a „Disability Discrimination Act” címet adta. (A „disability” kifejezés itt pontosan azokra a tartalmakra utal, melyeket a fentiekben az akadályozottság fogalmához társítottam.) E törvény definíciója szerint: „A person has a disability if they have a physical or mental impairment which has a substantial and long-term adverse effect on their ability to carry out normal day-to-day activities.” (Akadályozottsággal él a személy, amennyiben olyan fizikai vagy szellemi sérülése van, mely jelentősen és hosszú távon hátrányosan befolyásolja azon képességét,

hogy elvégezze a normális napi teendőket.) (1)

Figyelmesen olvasva a szöveget kitűnik, hogy a brit megfogalmazás szerint az érintett személynek alapvetően minden képessége megvan a normális működéshez, ám ez valamilyen tényező (sérülés) akadályozza. Külön figyelmet érdemel, hogy míg a magyar törvénytörvény „készpénznek veszi”, hogy a fogyatékos személy szá-

mára állapota „tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során”, addig a brit szöveg a normális napi teendők elvégzését mintegy elérendő célként tételezi.

Már ez a különbség is mutatja, milyen nagy mértékű eltérések mutathatók ki a hazai és a brit szabályozás filozófiai alapjai közt. Figyelmet érdemel azonban, hogy Nagy-Britannia kormánya nem elégedett meg a célok deklarálásával. Az elmúlt évek során ugyanis több civil érdekvédelmi szervezet is jelezte a kormánynak, hogy a törvénynek, ahogy a britek fogalmazzák, „nincs foga.” Másképpen fogalmazva: ez a törvény is csupán a hátrányt

okozó diszkrimináció tilalmát mondta ki, és nem tett konkrét lépéseket az esélyegyenlőség megvalósításáért. A jelzések eredményeképpen a brit törvényhozás újabb szabályozást fogadott el és iktatott törvénybe; az új jogszöveg, mint említettem, a SENDA nevet viseli, és 2002. szeptember 1-jétől hatályos. Ez a törvény az egyes közintézményeket, így az alsó-, közép- és felsőoktatási intézményeket is arra kötelezi, hogy hagyjanak fel az akadályozottsággal és más életvezetési problémával élő (például krónikus gerincbeteg, HIV-fertőzött, epilepsziás) személyek „kevésbé előnyös” (less favourable), azaz hátrányt okozóan diszkriminatív módon történő kezelésével és ellátásával. Más megfogalmazásban: a „kevésbé előnyös” kezelésmód elkerülése érdekében az egyes közintézményeknek valamennyi működési területükön „elvárható átalakításokat” (reasonable adjustments) kell végrehajtaniuk. Az az intézmény pedig, mely nem készül fel előzetesen valamely akadályozottsággal élő személy fogadására és ezen az alapon eltanácsolja vagy hátrányos megkülönböztetésben részesíti a személyt, bíróság előtt támadható.

Azt remélem, hogy már a fenti rövid összefoglalásból is kitűnik az új brit törvénysszöveg mögött meghúzódó filozófia. Itt most éppen ezért csak két sarkalatos pontot emelnék ki. Az első, hogy bár a brit törvénykezés már korábban sem szűkítette le az akadályozottság fogalmát a „klasszikus fogyatékosági csoportok” (érzékszervi és mozgássérültek) körére, a speciális szolgáltatások mégis jórészt azokat illették meg, akik valamilyen – orvosi, pedagógiai stb. – igazolást tudtak felmutatni jogosultságuk alátámasztására. A SENDA hatálya azonban elvben kiterjed mindazon akadályozó tényezőkre, melyek kapcsán az adott intézmény látogatása nehezítetté válhat. Természetesen nem azt jelenti ez, hogy például egy banknak fel kell készülnie valamennyi fizikai, érzékszervi és életvezetési akadály kezelésére, de ha például az ügyfél jelzi, hogy szintévesztő lévén nehézségei vannak a részére kiküldött zines prospektusok értelmezésével, akkor az il-

lető banknak készen kell állnia a problémát kiküszöbölő tájékoztató anyag haldéktalan megküldésére vagy más információs csatornák felajánlására.

A SENDA második lényeges eleme, hogy az esélyegyenlőség kérdését nem csupán emberi jogi, de polgári jogi kérdésként is hajlandó kezelni. Nem csupán deklarálja az illető akadályozott személy esélyegyenlőségét mint alapjogot, de ezen deklarációjához hozzárendeli azokat a jogintézményeket is, melyek ezen alapjog érvényre juttatását biztosíthatják.

Mivel ez utóbbi pont témánk, azaz a hazai és a brit joganyag összevetése szempontjából különös jelentőségű, a továbbiakban vizsgáljuk meg, mennyiben különböznek a két ország azon dokumentumai, melyek a közoktatás, illetve a felsőoktatás esélyegyenlőségének biztosításában, e folyamatok szabályozásában kulcsfontosságúak.

A közoktatásra vonatkozó szabályozás

Az akadályozott emberek esélyegyenlőségének deklarálása nyilvánvalóan magába foglalja azt is, hogy az oktatáshoz, művelődéshez fűződő alkotmányos alapjog egyenlő feltételek mellett érvényesüljön. Mivel azonban az idézett, 1998. évi XXVI. törvény 13. § (1) bekezdése szerint „a fogyatékos személynek joga, hogy állapotának megfelelően és életkorától függően korai fejlesztésben és gondozásban, óvodai nevelésben, iskolai nevelésben és oktatásban, fejlesztő felkészítésben legyen részt a közoktatásról szóló törvényben meghatározottak szerint”, az említett jogok gyakorlásának módját illetően fel kell lapoznunk a közoktatási törvényt is (1993. évi LXXIX. törvény, melyet az 1999. évi LXVIII. törvénnyel egységes szerkezetbe foglalt szöveg szerint idézek).

A közoktatási törvény 13. §-a szerint a szülő a „testi, érzékszervi, értelmi, beszéd- vagy más fogyatékos gyermek lakóhelyén, ennek hiányában tartózkodási helyén a polgármester segítségét kérheti ahhoz, hogy gyermeke óvodai neveléséhez, iskolai neveléséhez-oktatásához szükséges feltételeket a településen megteremtse.”

Egyfelől tehát alkotmányos alapjogról van szó, amelyről ugyanakkor a törvény csupán korlátozottan, a szülő kérelmére rendelkezik, a lehetőségeket a gyermek lakóhelyétől esetleg távol eső más településen megteremtendő.

Úgy vélem, az idézett szövegrészből jól érzékelhető, hogy ez a megközelítésmód – ismét hangsúlyozom: minden bizonnyal a törvényalkotók szándékával ellentétesen – az inkluzív nevelést megvalósító, illetve annak irányába ható kezdeményezésekkel szemben sokkal inkább afelé hat, hogy az akadályozott gyermeket speciális (szegregált) közegbe helyezzék. Nem kétséges ugyanis, hogy az akadályozottsággal élő gyermeket nevelő szülők jelentős hányada kevésbé érdekérvényesítő annál, hogy fel lépjen deklarált jogai érvényesítéséért. Ugyanakkor az sem ritka, hogy még ha megfogalmazódik is egy ilyen igény, a szakemberek és a hivatal munkatársai meggyőzik a szülőt, hogy fogadja el a távoli intézménybe szóló beiskolázási javaslatot, mert „jobb lesz magácskának is”. Ez az állítás viszont, mint láttuk, nem csak valóságtartalmát illetően megkérdőjelezhető, de az akadályozottsággal élő gyermek esélyegyenlőségét is csorbítja.

Nézzük, mit mond minderről a vizsgált brit törvény. A 28A (1) bekezdésben, mely az akadályozott tanulókkal és potenciális jelentkezőkkel szembeni diszkrimináció tilalmáról rendelkezik, a következőket olvashatjuk:

„Az iskola fenntartásáért felelős testület (2) törvénytelenül jár el, amennyiben egy akadályozott személlyel szemben diszkriminációt alkalmaz (a) az iskolába tanulóként való felvételre vonatkozó döntés előkészítése során; (b) az iskolába való felvétel feltételeinek meghatározásában; (c) az iskolába való jelentkezés lehetőségének vagy az iskolába való felvétel megtagadásában.”

A szövegből tehát egyértelműen kiolvasható, hogy az iskola nem zárkozhat el egy gyermek felvételétől pusztán azon az alapon, hogy az illető akadályozottsággal él. A törvény későbbi szöveghelyei részletesen kifejtik azt is, hogy melyek azok az

általános lépések, melyeket az iskola mindenki előtt nyitott voltának megteremtése érdekében végre kell hajtani, illetve melyek azok a különleges szolgáltatások, melyekről ilyen esetben az iskola vezetőségének külön kell gondoskodnia.

Mindezen lépések, törvénykezési keretek biztosítják azt a szilárd jogi alapot, melyre a szegregációt felszámolni, a mindenki előtt nyitott, azaz inkluzív iskolát megteremteni kívánó brit közoktatás épül, és amelynek természetes következményeként a középiskolát végzett, akadályozottsággal élő brit fiatalok igen nagy hányada természetesnek veszi, hogy tanulmányait a felsőoktatásban folytathatja. A magyarországi felsőoktatási intézmények (más közintézményekhez hasonlóan) jelentős lépéseket tettek az elmúlt évek során annak érdekében, hogy épületeiket akadálymentessé tegyék. A fizikai akadálymentesség ugyanakkor önmagában még nem biztosítja, hogy az intézmény valóban nyitottá váljon az akadályozott emberek számára. Igaz ugyan, hogy a csak papíron létező esélyegyenlőség még nem ér semmit, az azonban nem kétséges, hogy a törvényi támogatás döntő jelentőségű egy társadalmi szerveződés működtetése, számonkérhetősége szempontjából. Ezért most vizsgáljuk meg a felsőoktatásra vonatkozó jogszövegeket.

A felsőoktatásra vonatkozó szabályozás

Az akadályozottsággal élő emberek munkához juttatásának egyik döntő fontosságú és a közeljövőben mind fontosabbá váló tényezője a felsőoktatásban való részvétel lehetőségének biztosítása. Tudjuk, hogy a felvételi eredmények (egyesek által vitatott, mások által megerősített) romlása jelenleg számtalan kérdést vet fel a felsőoktatás társadalmi helyét, szerepét illetően. Ennek ellenére nem kérdéses, hogy – mivel a munkavállalók közül egyre többen rendelkeznek főiskolai, egyetemi végzettséggel – az akadályozottsággal élő személyek kiszorulása a felsőoktatásból, illetve az esélyegyenlőség hiányából fakadó lemorzsolódásuk tovább növeli munkaerőpiaci hátrányukat.

A felsőoktatási intézmények számára tehát egyértelműen adódik az a követelmény, hogy az akadályozottsággal élő és/vagy tanulási nehézséggel küzdő hallgatók számára a tanítási, tanulási, értékelési folyamat, továbbá a tanterv és a képzési program valamennyi összetevője esetében, illetve a felsőoktatási intézményhez kötődő hallgatói élet minden más vonatkozásában biztosítani kell az esélyegyenlőséget és hatékony lépéseket kell tenni az akadályozó tényezők kiküszöbölése érdekében.

Ez az átalakulás, nyitás nyilvánvalóan nem zajlik majd le viták, nehézségek nélkül, ha azonban a folyamat jogi pillérei nem eléggé szilárdak, akkor a vágyott és jogszerű változások a kelletténél még lassabban fognak bekövetkezni. (Nincs kétségem afelől, hogy a jogi háttér megteremtése önmagában még nem biztosítéka a pozitív változásoknak, azt azonban valószínűsíthetjük, hogy egységes és számonkérhető szabályozás hiányában a folyamat szükségszerűen lelassul vagy elakad.)

Mielőtt a felsőoktatás kérdéseit részleteiben vizsgálnánk, tekintsünk vissza egy pillanatra a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló, 1998. évi XXVI. törvény szövegére. Hangsúlyozottan érdemes felfigyelnünk arra a tényre, hogy az idézett magyar törvény szöveg „Oktatás-képzés” fejezete kizárólag a korai fejlesztés, az óvodai nevelés, illetve a közoktatásban való részvétel esélyegyenlőségének biztosításáról rendelkezik, illetve tekinti azt a fogyatékos személy alapjogának (vö. 13–14. §). Nem feltételezem, hogy a törvényalkotók meg kívánták volna vonni az akadályozottsággal élő személyektől a felsőoktatásban való részvétel jogát, azonban kétségkívül szerencsétlennek tartom, hogy a felsorolásból ez az elem kimaradt. Érvelhetünk természetesen azzal, hogy a törvény egészének szellemiségéből egyenesen következik, hogy a jogok körébe ez is beleértendő, ebben az esetben azonban a felsorolás maga válik okafogyottá. Fontos megjegyezni továbbá, hogy a felsőoktatás rendjét szabályozó 1993. évi LXXX. törvény ugyancsak nem rendelkezik az általam felvetett kérdésekről.

Ilyen módon tehát – annak ellenére, hogy a törvényalkotói szándék minden bizonnyal nem kívánt ebbe az irányba hatni – a felsőoktatásban részt vevő, a gyakorlatban szerencsére egyre nagyobb számban megjelenő akadályozott hallgatók hazai jogvédelmének igen gyengék a törvényes alapjai.

A fent jelzett hiányosságok ellenére (azokat egyáltalán nem kisebbítve) el kell azonban ismernünk, hogy az akadályozottsággal élő egyetemi és főiskolai hallgatók számára nyújtott szolgáltatások köre egyre bővül. Ezen szolgáltatások finanszírozását ugyanakkor a „fogyatékos hallgató után járó kiemelt normatíva” hivatott biztosítani. Tekintsünk most el attól, hogy összegszerűségében ez a kiemelt normatíva is igen kevés, és igénylésének mechanizmusa is döcög. Témánk szempontjából csak a jogosultság kritériumát vizsgáljuk, összevetve azt a brit joggyakorlattal.

Kik után jár a felsőoktatási intézmény részére a „fogyatékos hallgató után járó kiemelt normatíva”? Természetesen a „fogyatékos” hallgató után. Mivel azonban a „fogyatékoság” definíciója egybeesik a közoktatásban fogyatékosnak minősítettek körével, a hazai törvénykezés nyilvánvalóan nem terjed ki mindazon személyek ellátására, azaz a kiemelt normatívából finanszírozható megsegítésére, akik nem „fogyatékosok”. Emlékeztetőül: a hazai joggyakorlat szempontjából „fogyatékos személy az, aki érzékszervi, így különösen látás-, hallásszervi, mozgásszervi, értelmi képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem birtokolja, illetőleg a kommunikációjában számottevően korlátozott”.

Összehasonlításként hadd idézzem az UCAS (Universities and Colleges Admissions Service for the UK), azaz a felsőoktatási felvételi rendszert koordináló brit szervezet kódkönyvében szereplő megfogalmazást. (Megjegyzendő, hogy az alábbi felsorolás nem rendelkezik jogszabályi erővel, ugyanakkor a gyakorlatban minden brit felsőoktatási intézmény ezt alkalmazza.) Az UCAS tehát a következő kategóriákat ismeri el akadályozottsági kategóriáknak:

– speciális tanulási zavar (például dislexia);

- vakság vagy más látáskárosodás;
- siketség vagy más halláskárosodás;
- kerekesezethez kötött életmód vagy más mozgássérülés;
- autisztikus jellegű zavarok/Asperger-szindróma;
- mentális problémák;
- láthatatlan akadályozó tényezők (például cukorbetegség, epilepszia);
- a fentiek bármely kombinációja;
- a fentiekben nem szereplő akadályozottság, speciális szükséglet vagy egészségügyi probléma.

Nyilvánvaló tehát, hogy az UCAS felsorolása a lehető legtágabban értelmezi az akadályozottságot, beleértve mindazokat,

akiknek sérülésükből, betegségükből vagy egészségi állapotromlásukból fakadóan speciális megsegítésre van szükségük. Nem csupán „fogytékosokról” van tehát szó, hanem mindazokról, akik valamilyen szakszerű megsegítés igénybe vétele nélkül hátrányba kerülnének társaikkal szemben. A SENDA felsőoktatási implementációjának megkönnyítését célzó kötetükben

Doyle és Dobson (2002) az előbbi felsorolás utolsó pontjához kapcsolódóan példaként említi többek között a folytonos szédülést okozó gyógyszeres kezelést, a klinikai depressziót, az AIDS-betegséget és a krónikus gerincfájdalmakat.

Összefoglalva

A magyarországi szabályozás egy szűken értelmezett „fogytékoság”-fogalomból indul ki, míg a brit jogszöveg az akadályozottság mentén gondolkodik. Az esélyegyenlőség biztosítását a hazai jogalkotás a „fogytékosügy” mozgósításával véli megoldani, míg Nagy-Britannia tör-

vénykezése a diszkrimináció tilalmából eredezteti a követelményeket. Láttuk, hogy a jelzett, igencsak eltérő gondolatmenetek az összehasonlításban szereplő országokban mind a közoktatás, mind az erre épülő felsőoktatás szabályozásában érvényesülnek.

A brit modellt természetesen nem kell kritikátlanul elfogadnunk, ugyanakkor azt sem gondoljuk, hogy a Magyarországon érvényesülő joggyakorlatnak nincsenek pozitívumai. A teljes inklúzió még elméletben is legalább annyi problémát vet fel, mint a szegregáció (vagy az integráció köztes formái). A fentiekben mondottak alapján azonban valószínűsíthető, hogy az

A fogytékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló, 1998. évi XXVI. törvénynek a hazai joggyakorlatban meghatározó a jelentősége, ugyanakkor semmiképpen sem szabad elfeledkezni arról, hogy létrejött az esélyegyenlőség biztosításának nem végállomása, csupán egyik szakasza. Hiszem, hogy igaz Alan Hurst és Brenda Smith aforisztikus tömörségű megállapítása, mely szerint „a mindenki számára hozzáférhető iskola mindenki számára jobb iskola”.

a gondolatmenet, mely a társadalmat az inkluzív megoldások felé kívánja mozdítani, többet tesz az esélyegyenlőség megvalósulásáért, mint az, amely a kérelmek és különjárások rendszerére épít.

Úgy vélem, a fogytékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló, 1998. évi XXVI. törvénynek a hazai joggyakorlatban meghatáro-

zó a jelentősége, ugyanakkor semmiképpen sem szabad elfeledkezni arról, hogy létrejött az esélyegyenlőség biztosításának nem végállomása, csupán egyik szakasza. Hiszem, hogy igaz Alan Hurst és Brenda Smith aforisztikus tömörségű megállapítása (Doyle és Dobson, 2002), mely szerint „a mindenki számára hozzáférhető iskola mindenki számára jobb iskola.” Ennek megteremtése azonban még sok munkát igényel mindannyiunktól.

Jegyzet

(1) Az angol nyelvű törvényszövegeket, mivel ismereteim szerint hiteles magyar változat nem készült róluk, saját fordításomban közlöm.

(2) Az adott szövegkörnyezetben ez többnyire az iskolát felügyelő iskolaszékre vagy helyi oktatásügyi hatóságra utal.

Irodalom

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról (az 1999. évi LXVIII. törvénnyel egységes szerkezetbe foglalt szöveg).

1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról.

1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról

Doyle, C. – Dobson, K. (2002): *Accessible Curricula: Good Practice for All*. UWIC Press, Cardiff. HMSO (1995): *The Disability Discrimination Act 1995*.

HMSO (2001): *Special Educational Needs and Disability Act 2001*.

Szaunder Erik

Szótár és oktatás

Napjaink tudományos-technikai fejlődésének rendkívüli gyorsasága, valamint a politikai-gazdasági élet átalakulása a mindennapi nyelv és a tudományterületek nyelvezetének változásában is megmutatkozik. A nyelvfejlődést tükrözi a segédanyagok, például a szótárak szaporodása. A lexikográfiában különleges lehetőséget jelent az informatikai alkalmazás nagyfokú elterjedése, amely teljesen új interdiszciplináris környezetbe helyezi mind a szótárak előállítását, mind használatukat.

Modern társadalmunkban széleskörű fogyasztói réteg alakult ki, amely a hagyományos értelemben vett áruk és szolgáltatások mellett információt, kutatási eredményeket, tudást, vagyis az ezeket hordozó könyveket és informatikai programokat egyaránt nagy mennyiségben igényli. Megnőtt az információhordozók jelentősége, köztük az egyik legjelentősebb a szótárak, illetve – legújabb változatukban – az elektronikus szótárak megjelenése. Ez egyrészt teljesen új lehetőséget nyit a szótárhasználatot illetően, beleértve a szavak, kifejezések gyors lekérdezésének lehetőségét, több szótár együttes használatát, a kiejtés tökéletes bemutatását lehetővé tevő hangos-szótárakat stb., másrészt a szótár-összeállítás módszerét is forradalmasítja.

Széles körben felismert és elfogadott nézet, hogy az idegennyelv-tudás és az informatika nélkülözhetetlen a 21. század embere számára. A nyelvismeret megszerzése és szintentartása, az új módszerek és alkalmazások elsajátítása élethosszig tartó tanulást jelent, a túlnyomórészt lexikális ismeretek tanulását tehát fel kellene váltania az ismeretek alkalmazására való felké-

szítésnek. Ennek nélkülözhetetlen előfeltétele a különböző felhasználási célokhoz illeszkedő szótárak megléte. A szótárt használók köre jelentősen kibővült. A szakmák nagy sebességgel szélesedő fogalomvilágában a szakember is szótárak (például értelmező szótárak, lexikonok) segítségével tudja pontosítani ismereteit, és a kereskedő sem nélkülözheti őket a levelek, megrendelések vagy árajánlatok írásakor. A számítógépen, az interneten pedig gombnyomásra nyílnak ki a felhasználó előtt a szótárak. A szótárkészítés és felhasználás dimenziói kitágultak, s ez a folyamat folytatódik.

A szakmai és nyelvi ismeretek legtöbbször szoros összefüggésben vannak. Mind a közoktatásban, mind a felsőoktatásban szükséges volna a szótártan, a lexikográfia oktatása, a diákok, hallgatók gyors információszerzésre való felkészítése. A bölcsészkarokról kikerült hallgatók egy része tanárként, jelentékeny hányaduk azonban fordítóként, tolmácsként helyezkedik el különböző vállalatoknál, és nem az egyetemi tanulmányoknak megfelelő irodalmi és filológiai, hanem műszaki, jogi, közgazdasági szövegek fordításával foglalko-